

BOLSWARD, DE DOOPSGEZINDE KERK

Geschiedenis en exterieur

Al in de eerste helft van de zestiende eeuw is er in en bij Bolsward sprake van wederdopers die het gezag van de katholieke kerk tarten; beroemd en berucht is de bezetting van het Oldeklooster onder Hartwerd in het voor de wederdopers zo roemruchte jaar 1535, als Jan van Leijden in Münster het aards Jeruzalem wil realiseren. Het Oldeklooster wordt ingenomen, de wederdopers opgehangen en verdrongen; de doperse beweging verandert door het optreden van Menno Simons rond 1550 in een vreedzame beweging. Tussen 1537 en 1550 moet ook in Bolsward een doperse groep actief zijn geworden. Het is bekend dat vanaf 1594 de doopsgezinden samenkwamen in een schuur aan de Skilwyk, vlak tegen het bolwerk, een schuur die vanaf de openbare weg niet zichtbaar was en die alleen door een smalle steeg te bereiken was.

De eensgezindheid van de doopsgezinden was niet groot. In Friesland, en dus ook in Bolsward, waren een viertal verschillende stromingen, die zich van elkaar onderscheidden in leefstijl en in de leer. In Bolsward kwamen deze groepen eind zeventiende eeuw afzonderlijk samen. Pas in 1710 verenigden deze groepen zich en kwam men samen in de schuilkerk aan de Skilwyk.

Over het gebouw zelf is weinig bekend. De bronnen die er zijn spreken elkaar soms tegen, maar gezien de vormgeving van de huidige gevel zou de bouwgeschiedenis als volgt kunnen zijn:

In 1784 wordt een nieuwe kerk gebouwd in strakke Lodewijk-XVIde vormgeving. De kerk krijgt een tympaan met eenvoudige versiering. Het torentje zal er niet geweest zijn: de doopsgezinden mochten in 1784 nog geen klokken luiden.

De Leeuwarder Courant vermeldt in 1808 dat wordt aanbesteed "het af breken van een gedeelte der oude en wederopbouwen der Doopsgezinde kerk te Bolsward". De werkzaamheden zijn niet geheel duidelijk; sommigen schrijven de huidige ingangspartij toe aan deze verbouwing. Na deze verbouwing krijgt de kerk ook een orgel, op een kraak boven de ingang, dus aan de oostzijde van de kerk.

In deze kerk staat van 1814 tot 1821 de later als Friese schrijver zo bekend geworden dominee loost Hiddes Halbertsma. In 1850-1851 wordt de kerk nog een keer verbouwd en vergroot; de vier zuilen die het gewelf dragen hebben pilasters van gietwerk een procédé dat in deze periode vaker wordt toegepast, bijvoorbeeld in de doopsgezinde kerk van Leeuwarden. Het is mogelijk dat de huidige oostgevel met ingangspartij en ramen bij deze verbouwing zijn ontstaan; het orgel is hiervoor verplaatst naar de westkant boven de preekstoel, mogelijk omdat er voor het instrument te weinig ruimte overbleef door een verhoging van de voorkerk: de poort kan toen een bovenlicht gekregen hebben. Het interieur werd ingrijpend gewijzigd.

Het interieur

Het huidige interieur zal net zo sober zijn als het oorspronkelijk uit de achttiende eeuw daterende interieur. Van dit oorspronkelijke interieur zijn nog onderdelen over; de preekstoelen de kerkenraadbanken aan weerszijden van de preekstoel, de banken onder het balkon en onderdelen van het balkon of kraak aan de oostzijde van de kerk: de balustrade vertoont eenvoudig gestileerde Lodewijk- XVIde vormen; wel zullen de ondersteunende pilaren in 1850 zijn vervangen. Tegenwoordig is de ruimte tussen balkon en preekstoel gevuld met losse moderne stoelen, maar vroeger zullen hier vast banken hebben gestaan.

Het orgel

Na de verbouwing van 1808 kreeg de kerk in 1810 een orgel, men mag aannemen het eerste in deze kerk. Het werd gebouwd door de Groninger orgelbouwer Heinrich Hermann Freytag (1759-1811), het was het laatste geheel door hem gebouwde orgel.

Het orgel stond op een kraak boven de ingang, tegenover de preekstoel. Na de verbouwing van de kerk in 1850-1851, waarbij het orgel gedemonteerd werd, plaatste de van oorsprong uit Bolsward stammende Dirk Sjoerds Ypma het orgel opnieuw in de kerk, nu boven de preekstoel, in een ruimte die voor het orgel te klein was. Ypma heeft de kas dan ook moeten wijzigen. Hij heeft de dispositie niet veranderd, maar wel het pedaalklavier verkleind. In 1906 verbouwde de firma Bakker en Timmenga het orgel voor f 450,-, de windlade werd lager in de kas gelegd, de dispositie werd gewijzigd en er kwam een nieuw klavier.

In 1990-1991 werd het orgel gerestaureerd, wederom door de firma Bakker en Timmenga, en hierbij werd het instrument zoveel mogelijk teruggebracht naar de situatie van 1810. Alleen de wijzigingen aan de kas konden niet veranderd worden vanwege de huidige plaats van het orgel boven de preekstoel.

De dispositie luidt als volgt:

Praestant	16 vt disc.
Praestant	8 vt (enkele pijpen 1906)
Fluittravers	8 vt disc.
Holpijp	8vt
Octaaf	4vt
Roerfluit	4vt
Nassat	3 vt (1991)
Octaaf	2vt
Mixtuur Bas	(ten dele 1991)
Mixtuur Disc.	(ten dele 1991)
Woudfluit	2vt
Dulciaan	8 vt (1991)

Manuaalomvang C - f''', pedaal C - b .
Evenredig zwevende stemming, net als in 1810.

LK van der Meer
2004

Literatuur:

- Prof .dr. J.T. Nielsen, Friese Vermaningen achteraf. In: Keppelstok, publicatie nr. 52, juni 1996
- Artikel in de Mixtuur, januari 1994.
- A.C. Arkesteijn-Dijksman, Doopsgezinde gemeente van Bolsward, 1985